

СТАНОВИЩЕ

на доц. д-р **Марина Колева**, Институт за изследване на изкуствата – БАН, член на Научно жури за присъждане на образователна и научна степен “доктор” по професионално направление 2.2. История и археология

за дисертацията на **Николай Димитров Димитров**, докторант към Катедра Археология, Исторически факултет, Софийски университет „Свети Климент Охридски“, на тема: *Религиозен живот в Пауталия и Сердика през римската епоха (сравнителен анализ)*, с научен ръководител проф. дин Костадин Рабаджиев

Религиозният живот на градските центрове в Тракия е предизвиквал нееднократно интереса на българските учени и дисертацията на Николай Димитров се явява продължение на тази традиция.

Дисертационният труд се състои от 458 страници текст, заедно със списък на използваната литература, и 262 страници каталог, към тях са добавени и приложения: 7 таблици и 13 карти.

Структурата на дисертацията е удачно избрана и подходяща за изследвания материал. Текстът се състои от въведение, пет глави и заключение. Във въведението е обоснована темата, поставени са основните цели на изследването, посочени са използваните методи на работа, коментирани е историографията по темата, също така и териториалният и хронологическият обхват.

Всяка от петте глави е посветена на изследването на култовете към отделна група божества, разделени на: държавни култове, култове към божества от гръко-римския пантеон, божествени персонификации, източни култове и местни култове и култове с неизяснена характеристика. Във всички глави е следвана една и съща подредба, като първо са обсъдени паметниците от Пауталия, после тези от Сердика. В края на частите посветени на отделните божества, и при всяка глава, е направен сравнителен анализ между сведенията от двата града.

Най-голямо внимание е обърнато на нумизматичните паметници, които са използвани като отправна точка в изследването на култовете на различните групи божества. При анализа на нумизматичния материал е и мястото на повечето нови интерпретации и нови хипотези, направени от Николай Димитров. Епиграфските паметници, които носят разнообразна и богата информация за култовете, като данни за

наличие на храмове, за жреци, за посветителите и за епитети на божествата, също са разгледани и подробно коментирани.

На скулптурните паметници е отделено относително по-малко внимание. Все пак, при всички групи изображения на божества е направен иконографски анализ, коментирани са иконографските им особености и са потърсени паралели. Добро впечатление прави, че са разисквани едни и същи иконографски типове в различни видове артефакти, като, например, са коментирани паралели между изображенията на божества в скулптурните паметници и върху монетите. В уводната част на текста е споменато, че при изследването на художествените паметници е осъществен детайлен иконографския и стилов анализ (с. 9). Последният е използван наистина, но в редки случаи и само при коментирането на някои от артефактите.

Положително може да се оцени съчетаването на информацията от различни паметници, например нумизматични и епиграфски, за да се постигне по-пълно и по-обхватно изследване на култовете. Археологическият контекст на находките също е коментиран, като е търсена корелация на данните получени от археологическите проучвания и информацията, която предоставят самите находки. В анализа са включени и данни от най-новите археологически проучвания извършени в Сердика през последните няколко години.

В дисертационния труд са обсъдени многобройни паметници, обединени в различни категории, които изискват различна компетентност при работа с тях. В изследването някои от разгледаните артефакти са получили нова интерпретация, на други е прецизирана датировката. Анализирани са и непубликувани паметници. Авторът проявява критичност към тезите на различните изследователи преди него, като аргументирано оспорва някои от тях. При липса на достатъчно данни, той се въздържа от крайно мнение по дискутираните случаи.

Заклучителната част е обемна и съдържателна, като са обобщени заключенията от отделните глави. Освен това достигнатите вече изводи са допълнени и разширени с анализирането на информацията от приложените таблици и карти. Таблиците предоставят данни за броя на артефактите, посветени на отделните божества, а също така и за разпределението и концентрацията им в двата града (таблица 1 и 2). Таблица 3 допринася към заключението с комбинираните данни от различните паметници за наличието на храмове в Сердика и Пауталия, а останалите таблици – с обобщенията за известните жреци, празници и епитети на божества. Картите също са полезни, като дават

представа за териториалното разпространение на артефактите, както и за наличието на концентрация на определени места в градовете и в непосредствената им територия.

Николай Димитров познава добре научните изследвания по темата, като се започне от най-старите публикации от учените от края на XIX и началото на XX в. и се достигне до най-новите, включително от последните години, книги, статии и научни съобщения.

Само в полза на труда е извършеното системно проучване на колекциите на музеите в изследвания регион и работата с артефактите.

В каталога е синтезирана основната информация за разглежданите паметници. Повечето от фотографиите са с много добро качество, което е допълнително преимущество на работата. Ще отбележа, че връзката между текст и каталог се осъществява трудно и е добре върху това да се помисли, при евентуално публикуване на дисертацията.

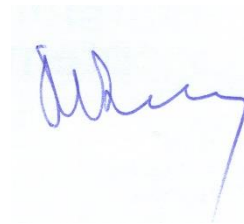
В дисертационния труд са изведени обобщения за групите артефакти и като цяло е създадена една картина на религиозния живот в Сердика и Пауталия. Култът към Асклепий е определен като водещ култ в Пауталия, с което авторът аргументирано се включва в дългогодишната дискусия по темата. Сравнението между двата града също е дало резултати, като са открити разликите между тях. Също така са направени наблюдения върху популярността на някои култове, и на незначителното разпространение на други. Тук добър пример са многото и различни данни за почитане на източните божества в Сердика, за разлика от значително по-слабото засвидетелстване на култовете в Пауталия.

Основен принос на работата е извеждането на общоисторически изводи за развитието на двата града в римската епоха, за периодите на разцвет на Сердика и Пауталия, базирани на данни от изследваните в дисертацията паметници (с. 414-416). Достигнато е до заключение за изпреварващото развитие на Пауталия през II в. и в самото начало на III в., и за последвалия разцвет на Сердика в III в. Потърсено е и обяснение на този феномен, и то е намерено в разполагането на Сердика на Диагоналния път, чието значение нараства поради промяната на обстановката в империята в III в. От това местоположение на града, на пътя между източните и западните части на империята, произтича срещата на различни групи хора и влиянето на културата им върху местната среда.

Авторефератът представя коректно дисертационния труд и неговите приноси. Докторантът е автор на три научни публикации, пряко свързани с темата на дисертацията, две отпечатани и една под печат, всички в издания на Софийския университет „Свети Климент Охридски“.

В заключение може да се потвърди, че е представен един оригинален и приносен авторски текст. Изпълнени са и минималните национални изисквания съгласно Закона за развитието на академичния състав в Република България за придобиване на образователната и научна степен „доктор“.

Всичко споменато дотук ми позволява да гласувам положително за присъждането на образователната и научна степен „доктор“ на **Николай Димитров Димитров**.

A handwritten signature in blue ink, appearing to be 'M. Koleva', is centered on the page.

10. 10. 2022 г.

доц. д-р Марина Колева